

FRÁSÖGN

af þingmannaráðstefnu um sameiginlega utanríkis- og öryggisstefnu ESB
í Stokkhólmi 2.–3. mars 2023.

Þingmannaráðstefna um sameiginlega utanríkis- og öryggisstefnu ESB (e. Interparliamentary Conference for the Common Foreign and Security Policy and the Common Security and Defence Policy) fór fram í sænska þinginu í Stokkhólmi. Af hálfu utanríkismálanefndar sóttu ráðstefnuna Diljá Mist Einarsdóttir, Jakob Frímann Magnússon og Jóhann Friðrik Friðriksson, auk Stígs Stefánssonar ritara.

Þingmannaráðstefnu um sameiginlega utanríkis- og öryggisstefnu ESB var komið á fót með ákvörðun forseta þjóðþinga ESB árið 2012 á grundvelli bókunar við Lissabonsáttmála ESB um hlutverk þjóðþinga sambandsins. Ráðstefnunni er ætlað að vera vettvangur þingræðislegs eftirlits og samráðs um hina sameiginlegu utanríkis- og öryggisstefnu. Ráðstefnan fer fram tvisvar á ári í þeim ríkjum sem fara með sex mánaða formennsku í ráði ESB hverju sinni. Utanríkisráðherra formennskuríkisins og utanríkismálastjóri ESB (e. High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy) ávarpa jafnan ráðstefnuna og eiga viðræður við þingmenn. Þátttöku í ráðstefnunni er háttað svo að þjóðþing ESB-ríkja eiga sex fulltrúa hvert og evrópsk NATO-ríki utan ESB fjóra fulltrúa. Þá á Evrópuþingið 16 fulltrúa.

Þingmannaráðstefnan fór fram í skugga þess að rúmt ár var liðið frá innrás Rússlands í Úkraínu. Stríðið var helsta dagskrármál ráðstefnunnar og fluttu Johan Forssell, viðskipta- og þróunarsamvinnuráðherra Svíþjóðar, Andrii Plakhotniuk, sendiherra Úkraínu í Stokkhólmi, og Carolina Vendil Pallin, fulltrúi sænsku rannsóknarstofnunarinnar um varnarmál, framsöguerindi. Í erindum þeirra og umræðum sem á eftir fylgdu kom m.a. fram að margþættur og öflugur stuðningur við Úkraínu væri helsta forgangsmál í formennskutíð Svíþjóðar í ESB. Veita þyrfti Úkraínu enn meiri hernaðarstuðning auk efnahagsstuðnings og mannúðaraðstoðar. Það væri ekki einungis hagsmunamál Evrópuríkja heldur beinlínis siðferðisleg skylda að styðja Úkraínu til þess að vinna stríðið og til uppbyggingar og umbóta. Ítrekað var hvatt til þess að uppbyggingarstarf hæfist þegar á þeim svæðum sem standa utan átaka og að ekki yrði beðið með umbætur sem hægt væri að vinna að meðan á stríðinu stendur. Vísað var til stöðu Úkraínu sem formlegs umsóknarríkis að ESB frá því í júní 2022 og hvöttu sumir þátttakendur til þess að formlegar aðildarviðræður yrðu hafnar sem fyrst til þess að gefa Úkraínumönnum skýr fyrirheit um framtíð innan sambandsins.

Plakhotniuk sendiherra gerði grein fyrir nýlegum árásum rússneska hersins á almenna borgara og innviði svo sem sjúkrahús og heilsustofnanir. Markmiðið slíkra árása væri að draga úr baráttuþreki úkraínsku þjóðarinnar en þær hefðu þveröfug áhrif og hertu Úkraínumenn í þeim ásetningi að sigra innrásarherinn og tryggja frið og öryggi til framtíðar í nánu samstarfi við vestræna bandamenn. Sendiherrann lagði áherslu á að það væru stríðsglæpir að beina árásum markvisst að óbreyttum borgurum og kallaði eftir stuðningi við að Rússar yrðu látnir sæta ábyrgð fyrir alþjóðlegum stríðsglæpadómstóli. Hvatti hann til þess að vinaríki sendu sérfræðinga til Úkraínu til að aðstoða við rannsókn stríðsglæpa. Loks sagði sendiherrann engin teikn á lofti um að Rússland vildi frið og vísaði í 10 punkta friðaráætlun Zelenskís forseta Úkraínu þar sem forsendur friðar væru lagðar fram.

Þegar rætt var um áhrif stríðsins á Rússland kom fram að markmið þarlendra stjórnvalda væru óbreytt í Úkraínu, þ.e. að hafa pólitíska stjórn á landinu auk beinnar stjórnar á tilteknum herasetnum landsvæðum. Hernaðarhyggja væri áberandi í rússnesku samfélagi eftir innrásina með herkvaðningu sem tæki til a.m.k. 300.000 manns, hernaðarfræðslu í skólum og

linnulausum áróðri í fjölmiðlum. Samkvæmt Pútín forseta hefðu Vesturlönd setið um Rússland um langa hríð og í raun snerist stríðið í Úkraínu um að berjast gegn vestrænum hugmyndum og gildum. Rússland væri í stríði við þá staðreynd að Úkraína hafi snúið sér til vesturs og talið sig hafa sjálfstæði til þess.

Diljá Mist Einarsdóttir tók þátt í umræðunni og vísaði í málflutning fulltrúa Eyrstrasaltsríkjanna og Póllands sem lengi vöruðu við því að ógn stafaði af Rússlandi en töluðu fyrir daufum eyrum. Mikilvægt væri að hlusta vel á fulltrúa þessara ríkja nú og taka það alvarlega þegar þeir segðu árársarstefnu Rússa halda áfram gegn fleiri Austur-Evrópuríkjum ef rússneski herinn yrði ekki stöðvaður í Úkraínu. Styðja þyrfti Úkraínu því annars mundi Evrópa búa við áframhaldandi rússneska ógn.

Sérstök umræða fór fram um norðurslóðir og voru frummælendur Ann Linde, fyrrverandi utanríkisráðherra Svíþjóðar, Clara Ganslandt, sérstakur fulltrúi fyrir norðurslóðamál í utanríkisþjónustu ESB, og Tormod Heier, prófessor í hernaðarfræðum. Í erindum þeirra og umræðunni sem á eftir fylgdi kom m.a. fram að samstarf innan Norðurskautsráðsins, samstarfsvettvangs átta norðurslóðaríkja, lægi niðri eftir innrás Rússlands í Úkraínu. Norðurslóðir hefðu öðlast aukið vægi á síðustu árum, m.a. vegna loftslagsbreytinga, ríkra náttúruauðlinda og opunar siglingaleiða með bráðnun íshellu norðurskautsins, og það hefði jafnframt haft áhrif á stöðu öryggismála á svæðinu. Á umliðnum árum hefðu umsvif rússneska hersins aukist á norðurslóðum með uppbyggingu og endurnýjun herstöðva og búnaðar. Mikilvægt væri fyrir Vesturlönd að bregðast við þeirri þróun en þó þannig að ekki hæfist vígbúnaðarkapphlaup. Evrópuríki þyrftu að fjárfesta í sérstaklega útbúnum sjóförum og flugförum til þess að tryggja viðveru og sýnileika á norðurslóðum og þar með aukna yfirsýn á svæðinu. Þá þrýsti Kína á um aukin áhrif á málefni norðurslóða og sæktist eftir því að verða fullt aðildarríki að Norðurskautsráðinu í stað þeirrar áheyrnaraðildar sem Kína hefur haft frá árinu 2013. Jóhann Friðrik Friðriksson tók þátt í umræðunni og vísaði til aukins vægis norðurslóða og vaxandi spennu á svæðinu í ljósi stríðsins í Úkraínu og breytts öryggisumhverfis í Evrópu. Hann sagði mikinn styrk af væntanlegri aðild Svíþjóðar og Finnlands að NATO að því leyti að þar með yrðu sjö af átta aðildarríkjum Norðurskautsráðsins innan Atlantshafsbandalagsins. Það kynni að hafa áhrif á framgöngu Rússlands á svæðinu og nauðsynlegt væri að bandalagsríkin yrðu búin undir það. Staða norðurslóða sem svæðis friðar, stöðugleika og lágs spennustigs væri því miður breytt í kjölfar gerbreyttrar stöðu öryggismála í Evrópu sem hefði áhrif til norðurs.